

پیش‌گفتار

ناصر مهاجر

انتشار جلد دوم "کتاب زندان" همزمان شد با بیستمین سال کشتار مخالفان و زندانیان سیاسی در سال خونین ۱۳۶۰. در آن سال نیز همچون سال ۱۳۶۷، هزارها زن و مرد آرمان‌خواه را در برابر جوخه‌ی اعدام گذاشتند، به دار آویختند و یا در زیر شکنجه‌گشتند. این هر دو جنایت که به فرمان پایوران جمهوری اسلامی ایران انجام شد و به دست پاسداران این نظام، از نقطه‌های اوج سیاست بی‌رحمی، کشتار مخالفان سیاسی و زندانیان عقیدتی در ایران است؛ نیز جزئی از تاریخ میهن ما. ملتی که شایسته‌ی نام ملت باشد، به سادگی از روی جنایت‌های تاریخی نمی‌گذرد و چنین تبهکاری‌ها و بیدادگری‌ها را به فراموشی نمی‌سپارد. نه تنها برای پایداری در برابر خودکامگی و پیکار با استبداد، که برای پیشگیری از تکرار تاریخ. تنها با ثبت کردن و نشان دادن چند و چون بیدادگری ست که می‌شود این دایره‌ی بسته را درهم شکست، برای همیشه از شر شکنجه و اعدام‌رها گشت و به آزادی رسید.

وظیفه‌ی فراموش نکردن و از یاد نبردن، اما بیش از همه متوجه‌ی نسلی ست که جنایت تاریخی را زیسته است. با شهادت این نسل است که می‌توان از واقعیت‌های تلخ پرده‌برگرفت، زمینه‌ی برنشانندن "حافظه به جای فراموشی" را فراهم ساخت و پا در راه آینده نهاد. در این رهگذر، شهادت آن که خود در جنایتگاه زیسته و در متن جنایت قرار گرفته، اهمیتی دوچندان دارد.

اوست، سرچشمه‌ی آگاهی ما در باره‌ی زندان. اوست که ساز و کار رام کردن سرکشان را فاش می‌سازد (شکنجه‌ی‌های جسم و روح، سلول انفرادی و ماه‌های تنهایی، زندگی دسته‌جمعی در اتاق‌های دربسته‌ی تنگ و بی‌روزن، خرد و خوار کردن زندانیان و...)، اوست که داستان وادادن‌ها، ازپا افتادن‌ها، ایستادگی‌ها، و جان باختن یاران را بازمی‌گوید؛ اوست که کم و کیف مناسبات قدرت میان زندانبان و زندانی را به دست می‌دهد (روش‌های بازجویی، نیش و نوش‌ها، امتیازدادن‌ها و امتیاز گرفتن‌ها و...). اوست که زیر و بم مناسبات زندانیان با هم را می‌نمایاند (فرقه‌گرایی،

"بایکوت کردن" برخی از گرایش‌های سیاسی و ... و نیز از خودگذشتگی‌ها و همبستگی‌ها و ... و سرانجام اوست که با واگویی واقعیت‌ها، زمینه‌ی شناخت بیشتر و ژرف‌تر زندان را فراهم می‌آورد. با چنین نگرش و روشی به تدوین "کتاب زندان" برآمدیم که جلد دومش اینک پیش‌روی شماست. این جلد نیز چون جلد اول، سال‌های ۷۰-۱۳۵۷ را در برمی‌گیرد و با دهه ۷۰ کاری ندارد. چه، این دهه از جهت‌های بسیار، با دهه‌ی پیشین فرق می‌کند (از جهت ترکیب زندانیان، دلیل دستگیری، شکل دستگیری، فضای زندان و...) و به کاری جداگانه نیاز دارد.

جلد دوم "کتاب زندان"، ادامه و کامل‌کننده‌ی جلد اول است؛ به ویژه از جهت ترتیب و ترتب مرحله‌هایی که زندان و زندانی جمهوری اسلامی از سر گذرانده. سبک کار نیز همانی است که در جلد اول به کار گرفته شده؛ آمیزه‌ای از سبک‌های گوناگون ثبت واقعیت و درنگریستن به آن: یادمانده، شعر، داستان، گفتگو، پژوهش، بررسی‌های تحلیلی و متن چند سخنرانی. با این حال، این دفتر نیز - چون جلد اول - بیش از هر چیز یک شهادت‌نامه است؛ شهادت زنان و مردانی که زندانی‌ی جمهوری اسلامی ایران بوده‌اند. همین‌ها، بیشتر متن‌های این دفتر را تهیه کرده‌اند. دیگرانی نیز در این کار دست داشته‌اند که زندانی‌ی جمهوری اسلامی نبوده‌اند ولی پژوهش در این باره را مورد توجه داشته‌اند.

جلد دوم "کتاب زندان" نیز مانند جلد اول، بدون همکاری‌ای همه‌سویه و گسترده به انجام نمی‌رسید. فریده زبرجد، منیره برادران، همایون ایوانی، حمید احمدی در برآوردن برخی از کمبودهای کتاب، از هیچ کمکی فرو نگذاشتند. زحمت کشیدن طرح‌های کتاب بر دوش اختر، خاور، مهری پژمان، سودابه اردوان و ف. آوند افتاد. شهرنوش پارسی‌پور به ویراستاری شماری از نوشته‌ها همّت گماشت. کار سنگین تایپ، روخوانی و غلط‌گیری را محمد مبارکه، شهره محمود، قاصدک، زهره امینی، هاله، شراره هادوی، سمندر، کیوان آینده، بهزاد لادین و مهدیجانی به انجام رساندند. میهن روستا و مهناز متین در تمام مدتی که کار در جریان بود، یار و مشارک بودند؛ و نیز پروانه هدایت که با ذوق و دقت و پشتکار کم‌مانندی، مسئولیت فنی این پروژه را به پیش برد. بیافزایم که چاپ کتاب بدون کمک مالی Umverteilen Stiftung Für Eine reichen Welt (Berlin) میسر نمی‌شد. از همه‌شان سپاسگزار هستیم.

کلام آخر اینکه آرزو داریم "کتاب زندان" بتواند به سهم خود مایه‌ی پژوهش‌های ژرف‌تری در بررسی‌های تاریخی، جامعه‌شناسی و روانشناسی زندان در ایران گردد؛ این جزء مهم از تاریخ ما را از حاشیه، به متن کارهای داستانی و نمایشی بکشاند و به این ترتیب به "چیرگی حافظه بر فراموشی" یاری رساند تا شأن و منزلت انسانی در سرلوحه‌ی پیکار برای آزادی قرار گیرد و مبارزه با قدرت، سیمایی انسانی یابد. ■